

Možnosti přezkoumání rozhodnutí při řešení sporů v mezinárodním ekonomickém právu (WTO, NAFTA, ICSID)*

Vladimír Balaš**

V tomto krátkém příspěvku bychom chtěli rozebrat zejména možnosti přezkoumání rozhodnutí tribunálů a orgánů řešící mezinárodní ekonomické spory a poukázat na rozdíly a podobnosti řešení mezinárodních ekonomických sporů a obchodní arbitráží. Zatímco investiční spory v rámci NAFTA a ICSID vykazují mnohé shodné prvky s obchodní a mezinárodní obchodní arbitráží i v otázce možnosti přezkoumání rozhodnutí, je rozhodování v rámci WTO mnohem propracovanější. V mnohém se tak může podobat vnitrostátní praxi. V první části článku se budeme zabývat přezkoumáním rozhodnutí v rámci WTO. V dalších částech se pokusíme ukázat jaké jsou možnosti přezkoumání rozhodnutí v rámci NAFTA a ICSID a tyto "tradiční" způsoby nakonec porovnáme s běžnými možnostmi přezkoumání rozhodčích nálezů v českém právu.

PROCESNÍ REVOLUCE V UJEDNÁNÍ O PRAVIDLECH A ŘÍZENÍ PŘI ŘEŠENÍ SPORŮ (DSU WTO)

Narozdíl od původní Všeobecné dohody o clech a obchodu z roku 1947 (GATT 1947), zahrnuje Dohoda o zřízení světové obchodní organizace z roku 1994 (Dohoda o WTO) mnohem širší oblast světového obchodu. Jde mnohem dále za oblast obchodu se zbožím a v současné době zahrnuje také služby, duševní vlastnictví, veřejné zakázky, investice a zemědělství. Nové obchodní režimy nejsou navíc pouhou sadou *ad hoc* dohod, rozhodnutí panelů a ujednání stran. Všechny obchodní závazky jsou zastřešeny WTO, jejímiž členy jsou všechny smluvní strany. Členské státy musí přijmout závazky obsažené ve všech smlouvách, jež jsou

součástí systému WTO a nemohou si vybrat pouze takové, které se jim hodí.

Dohoda o WTO přináší rovněž nové období v přijímání rozhodnutí a řešení sporů. Podle Ujednání o řešení sporů (Dispute Settlement Understanding – DSU) rozhoduje spory mezi stranami Orgán pro řešení sporů (Dispute Settlement Body – DSB), jež ustavuje skupiny odborníků (Panel – Skupina odborníků) a zřizuje stálý Odvolací orgán (Appellate Body). Člen WTO se může dovolat obligatorní pravomocí DSB a požádat o ustavení Panelu, který by měl urovnat jeho spor s jinou smluvní stranou.¹ V DSU je zakotvena i možnost odvolání se proti rozhodnutí Panelu. V případech, které přezkoumává Odvolací orgán, jsou nejdůležitější právní otázky vyvstávající z dohod WTO, přičemž některé z nich se týkají důležitých mezinárodněprávních témat.

Zvýšení vlivu ekonomických faktorů v mezinárodních vztazích posunulo systém WTO od silovějšího diplomatického přístupu v řešení sporů v obchodních vztazích k více soudně orientovanému, založenému na nestranném řešení sporů quasi-soudními nebo quasi-arbitrážními orgány.² Zdůrazňováním potřeby spravedlnosti a slušnosti v mezinárodních obchodních vztazích poskytují rozhodovací Panely forum k rozhodování sporů bez ohledu na ekonomickou moc nebo vliv stran sporu. V rámci tohoto systému mají např. rozvojové země možnost napadnout obchodní opatření ekonomicky silných států, tj. států které za normální situace hrají při ekonomických jednáních a přijímání mnohostranných rozhodnutí dominantní roli. Zavedení spravedlivého mechanismu pro řešení sporů do obchodního režimu dává samotnému režimu legitimitu a poskytuje lepší důvod k dodržování mezinárodních

* Článek vznikl za podpory Grantové agentury České republiky v rámci plnění grantového projektu pod registračním číslem 407/02/0294.

** JUDr. Vladimír Balaš, CSc., Ústav státu a práva AV, Praha

¹ DSU – Článek 6 – Ustavení skupin odborníků

1. Jestliže o to žalující strana požádá, bude skupina odborníků ustavena nejpozději na zasedání DSB následujícím poté, kdy se žádost poprvé objevila jako bod programu DSB, ledaže by na tomto zasedání DSB rozhodl cestou konsensu, že skupina odborníků ustavena nebude.

2. Žádost o ustavení skupiny odborníků bude učiněna písemně. Bude obsahovat údaj, zda se uskutečnily konzultace, specifická opatření, která by měla být přijata a stručný přehled právních důvodů žaloby postačující k jasnému uvedení problému. V případě, že žádající strana požádá o ustavení skupiny odborníků s jinými než obvyklými zmocněními, bude její písemný žádost obsahovat navrhované zvláštní zmocnění.

² PETERSMANN, E. U.: The GATT/WTO Dispute Settlement System: International Law: International Organizations and Dispute Settlement, Kluwer Law International, London, 1997, s. 64 an.

obchodních závazků. Celosvětové přijetí obligatorního systému řešení sporů v rámci dohod WTO propůjčuje vývoji v oblasti práva mezinárodního obchodu důvěryhodnost a významně pomáhá zvýšit důležitost mezinárodního práva jako takového.

Přijetí systému řešení sporů v rámci WTO znamená, že se proces urovnávání sporů stal právním, že se judicializoval. Je ovšem nepochybné, že si v systému řešení mezinárodních obchodních sporů i nadále silnou pozici uchovává diplomacie a neprávní argumenty. Obavy neprávnicků, zejména politiků a ekonomů, podílejících se na řešení sporů z toho, že právníci přináší do řešení ekonomických sporů prvky a koncepce, které jsou jim i celému systému cizí a které podle nich nemohou sloužit svému účelu stejně dobře jako metody mimoprávní, jsou více než patrné. V některých případech mohou mít odborníci na mezinárodní obchod, zejména ekonomové, pocit, že ztrácejí nad celým procesem kontrolu. Ve skutečnosti však postupný posun k „soudnímu“ nebo více právně orientovanému způsobu řešení sporů předcházel vytvoření WTO a pro potřeby této organizace byl pouze rozšířen.

DSU posiluje úlohu právního řešení sporů v právu mezinárodního obchodu také tím, že zřizuje odvolací tribunál. Tento krok odráží potřebu zřídit institut neutrální instance v obchodních sporech, instituci, jejíž rozhodování by bylo založeno na právním výkladu smluv, které jsou součástí systému WTO. Spravedlivé rozhodování by mělo vést k řešení, která jsou pro strany vzájemně přijatelná a zároveň zůstávají v souladu s dohodami WTO. Spory řešené v systému GATT 1947 nutně vedly k tomu, že se Panel při rozhodování podle GATT přikláněl k interpretaci jedné strany před interpretací strany druhé. Zároveň s tím však mohla strana, jíž nebylo ve zprávě Panelu dáno zapravdu, blokovat rozhodnutí, protože k jeho přijetí bylo zapotřebí dosáhnout konsensu. Tento způsob rozhodování vedl nevyhnutelně nepřiměřeně velkému počtu nepřijatých rozhodnutí. V literatuře se dokonce uvádí, že přijatá rozhodnutí byla spíše výjimkou a spočítat by se dala na prstech jedné ruky. Bez konsensu byla v sázce nejen legalita rozhodnutí, ale zejména jeho vynutitelnost. Na druhou stranu se však Panel mohl při zpraco-

vávání rozhodnutí více zaměřit na dosažení vzájemně přijatelného kompromisu.

Namísto koncipování rozhodnutí (report), jakým by mělo být mezi členy WTO dosaženo kompromisu, se nemusí Panely podle nového systému rozhodování sporů snažit nalézt všeobecně uspokojivé a přijatelné řešení, ale mohou se zaměřit na podstatu sporu a bez jakéhokoli postranního vlivu posuzovat skutkový stav podle práva WTO. Tato změna je přičítána pravidlu negativního konsensu (negative consensus rule) podle DSU.³ Rozhodnutí Panelu i Appellate Body jsou podle tohoto pravidla automaticky závazná, nevyslovili-li se proti v hlasování většina členů DSB (Dispute Settlement Body). Automatické přijetí rozhodnutí nahradilo v rozhodovacím procesu politickou legitimitu legitimitou právní. Tato inovace v multilaterálním rozhodovacím procesu byla jedním komentátorem dokonce označena za nejvýznamnější změnu v právní nauce globální ekonomiky v druhé polovině dvacátého století.

Hlavní inovací v mezinárodněprávním přístupu k řešení sporů, kterou zavádí článek 17 DSU je už samotné zavedení možnosti přezkumu rozhodnutí, a to způsobem, jaký v této oblasti neměl až doposud období. Samostatný odvolací orgán, který rozhoduje v rámci tohoto systému o odvolání se zabývá právními otázkami obsaženými ve zprávě skupiny odborníků a jejím právním výkladem. WTO je tímto možno považovat za první mezinárodní organizaci, v níž se vyvinul závazný a přehledný odvolací proces v rámci systému řešení sporů.⁴ Odvolání je v mezinárodním veřejném právu skutečně neobvyklým jevem, a to i přesto, že se např. u Mezinárodního soudního dvora (MSD) můžeme setkat s rozhodováním otázek, které mohou vykazovat znaky jisté podobnosti. Strany sporu mohou v některých případech předložit MSD spor týkající se určení platnosti a výkonu mezinárodního rozhodnutí. Takové případy však nejsou považovány za odvolání, ale za nový spor.⁵ MSD má pravomoc posuzovat rozhodování některých mezinárodních mezivládních organizací.⁶

Spory jsou v rámci WTO rozhodovány bez zbytečných odkladů. Zpráva Panelu (rozhodnutí) je přijata v relativně krátké době po podání návrhu. Rozhodování sporů v rámci WTO by mělo trvat asi šest až

³ Srov. např. PETERSMANN, E. U.: *The GATT/WTO Dispute Settlement System: International Law, International Organizations and Dispute Settlement*, Kluwer Law International, 1997, s. 188.

⁴ WAINCYMER, J.: *WTO Litigation: Procedural Aspects of Formal Dispute Settlement*, Cameron May 2002, s. 693 an.

⁵ SACERDOTI, G.: *Appeal and Judicial Review in International Arbitration and Adjudication: The Case of the WTO Appellate Review*, in Petersmann, E.U. (ed.); *International Trade Law and the GATT-WTO Dispute Settlement System*, Kluwer Law International, 1997, s. 255.

⁶ Srov. např. *Appeal Relating to the Jurisdiction of the ICAO Council*, judgment, ICJ Report (1972), s. 46.

⁷ DSU – Článek 12 – Řízení před skupinami odborníků

1. Skupiny odborníků budou postupovat podle připojených pracovních postupů, uvedených v dodatku 3, pokud skupina odborníků nerozhodne po konzultaci se spornými stranami jinak.

2. Řízení před skupinami odborníků by mělo být natolik pružné, aby zajistilo vysokou úroveň zpráv skupin odborníků a neodůvodněně neprodlužovalo délku řízení.

3. Po konzultaci se spornými stranami členové skupiny odborníků určí, jakmile to bude uskutečnitelné a vždy, kdy to bude možné, v lhůtě jednoho týdne od data, kdy bylo dohodnuto složení skupiny odborníků a její zmocnění, časový rozvrh řízení, majíce přitom na zřeteli ustanovení odstavce 9 článku 4, pokud to přichází v úvahu.

devět měsíců od podání návrhu na zahájení řízení.⁷ Rozhodnutí jsou přijímána do jednoho roku od ustavení Panelu (Skupiny odborníků).⁸ Následné rozhodnutí o odvolání proti rozhodnutí Panelu bývá rozhodnuto do dvou až tří měsíců od vydání rozhodnutí Panelu.⁹ Takováto rychlost rozhodování by neměla být pouze prerogativem rozhodování v rámci WTO. Tribunál zřízený podle Úmluvy o mořském právu řeší spory rovněž expeditivně. Rozhodnutí nařizující propuštění tankeru, který načerpával ropu (bunkering) do rybářské lodi ve výlučné ekonomické zóně Guiney, trvalo méně než tři týdny od podání návrhu.¹⁰ Předpokládá se, že

celková doba od ustavení Panelu až po implementaci doporučení DSB by neměla přesáhnout 18 měsíců. Tato doba platí pouze za předpokladu, že se strany nedohodnou na prodloužení lhůt stanovených v DSU z důvodů výjimečných okolností.¹¹ Délka trvání řešení sporů v rámci WTO může obecně budít obdiv, a to nejen srovnáme-li ji s řízením před mezinárodními soudními instancemi, včetně rozhodčího řízení, ale zejména ve srovnání s délkou řízení u vnitrostátních soudů.

Od té doby co smlouva o WTO vstoupila v roce 1995 v platnost, bylo v DSB zahájeno kolem 300

4. Při sestavování časového rozvrhu řízení poskytne skupina odborníků dostatek času sporným stranám, aby připravily svá stanoviska.

5. Skupiny odborníků by měly stanovit přesnou lhůtu pro předání písemných stanovisek stran a strany by ji měly respektovat.

6. Každá sporná strana uloží svá písemná stanoviska v Sekretariátu tak, aby je bylo možno okamžitě předat skupině odborníků a další sporné straně nebo stranám. Žalující strana předloží své první stanovisko dříve než strana odporující, ledaže by skupina odborníků při stanovení časového rozvrhu, uvedeného v odstavci 3 a po konzultaci se spornými stranami rozhodla, že by strany měly předložit svá první stanoviska současně. Jestliže se předpokládá, že první stanoviska budou uložena postupně, skupina odborníků stanoví pevnou lhůtu pro obdržení stanoviska odporující strany. Všechna následující písemná stanoviska budou předávána současně.

7. Jestliže se spornými stranám nepodaří dosáhnout vzájemně uspokojivého řešení, předloží skupina odborníků své nálezy v písemné formě DSB. V těchto případech bude zpráva skupiny odborníků obsahovat nálezy ve věci, použitelnost příslušných ustanovení a základní odůvodnění učiněných nálezů a doporučení. Pokud bylo řešení sporu mezi spornými stranami nalezeno, zpráva skupiny odborníků se omezí na krátké popsání případu a konstataci, že řešení bylo dosaženo.

8. S cílem dosáhnout účinnějšího řízení, lhůta, v níž skupina odborníků provede svá šetření od data, kdy bylo dohodnuto složení skupiny odborníků a její zmocnění do dne, kdy bude závěrečná zpráva předložena sporným stranám, zásadně nepřekročí délku 6 měsíců. V naléhavých případech, včetně případů, kdy jde o zkazitelné zboží, se skupina odborníků vynasnaží předložit svoji zprávu sporným stranám ve lhůtě 3 měsíců.

9. Jestliže skupina odborníků usoudí, že nemůže vypracovat svou zprávu ve lhůtě 6 měsíců nebo v naléhavých případech ve lhůtě 3 měsíců, podá písemnou zprávu DSB o důvodech odkladu a uvede, v jaké lhůtě předpokládá, že bude moci svou zprávu předložit. Lhůta od ustavení skupiny odborníků do předložení zprávy členům nesmí v žádném případě překročit 9 měsíců.

10. V souvislosti s konzultacemi o opatřeních, přijatých rozvojovou členskou zemí, se mohou strany dohodnout o prodloužení lhůt, uvedených v odstavcích 7 a 8 článku 4. Jestliže se po uplynutí uvedené lhůty strany, které se zúčastnily na konzultacích, nemohou dohodnout na tom, zda byly tyto konzultace uzavřeny, rozhodne předseda DSB po konzultaci se stranami, zda má být tato lhůta prodloužena a jestliže ano, na jak dlouho. Skupina odborníků dále, při zkoumání žaloby proti rozvojové členské zemi, poskytne dostatek času rozvojové členské zemi k přípravě a předložení jejich argumentů. Ustanovení odstavce 1 článku 20 a odstavce 4 článku 21 nejsou dotčena žádným opatřením, učiněným podle tohoto odstavce.

11. Jestliže je jedna nebo více stran rozvojovou členskou zemí, zpráva skupiny odborníků výslovně uvede způsob, jak byla vzata v úvahu příslušná ustanovení o rozdílném a výhodnějším zacházení s rozvojovými členskými zeměmi, které jsou smluvními stranami uvedených dohod a kterých se rozvojová členská země dovolávala v průběhu řízení o řešení sporu.

12. Skupina odborníků může kdykoli přerušit svou práci na žádost jedné sporné strany na dobu, která nepřekročí 12 měsíců. V případě takového přerušení budou lhůty uvedené v odstavcích 8 a 9 tohoto článku, v odstavci 1 článku 20 a v odstavci 4 článku 21 prodlouženy o délku, rovnající se době přerušení prací. Jestliže byly práce skupiny odborníků přerušeny na dobu delší než 12 měsíců, pravomoci pro ustavení skupiny odborníků propadnou.

⁸ DSU – Článek 20 – Lhůty pro rozhodnutí DSB

Pokud se sporné strany nedohodnou jinak, nepřekročí zásadně lhůta od data, kdy DSB ustaví skupinu odborníků do data, kdy DSB přezkoumá zprávu skupiny odborníků nebo odvolacího orgánu z hlediska jejího přijetí 9 měsíců, jestliže proti zprávě skupiny odborníků nebylo vzneseno odvolání nebo 12 měsíců, jestliže odvolání vzneseno bylo. Pokud skupina odborníků nebo Odvolací orgán rozhodne podle odstavce 9 článku 12 nebo odstavce 5 článku 17 o prodloužení lhůty pro vydání zprávy, dodatečná lhůta bude připočtena ke shora uvedeným lhůtám.

⁹ DSU – Článek 17 – Přezkoumání odvolání

Stálý odvolací orgán

5. Obecně platí, že délka projednávání nepřekročí dobu 60 dní ode dne, kdy sporná strana formálně sdělí svoje rozhodnutí se odvolat do dne, kdy Odvolací orgán rozešle své rozhodnutí. Odvolací orgán vezme při stanovování svého programu v úvahu ustanovení odstavce 9 článku 4, pokud je to praktické. Jestliže Odvolací orgán usoudí, že nebude moci vydat svou zprávu ve lhůtě 60 dní, podá písemnou zprávu DSB o důvodech odkladu a uvede, v jaké lhůtě předpokládá, že bude moci svou zprávu předložit. V žádném případě však projednávání nepřekročí lhůtu 90 dní.

¹⁰ MV „Saiga“ Cases – Saint Vincent and the Grenadines v. Guinea, 1998.

¹¹ DSU – Článek 21 – Dohled nad prováděním doporučení nebo rozhodnutí

4. S výjimkou případů, kdy skupina odborníků nebo Odvolací orgán prodlouží podle odstavce 9 článku 12 nebo odstavce 5 článku 17 lhůtu pro předložení jejich zprávy, nepřekročí lhůta od data ustavení skupiny odborníků DSB do data určení rozumné lhůty 15 měsíců, ledaže se sporné strany dohodnou jinak. Jestliže skupina odborníků nebo Odvolací orgán překročí k prodloužení lhůty

sporů.¹² Takovéto číslo je v příkrém nepoměru s počtem sporů řešených v rámci předchozího systému GATT 1947. Pro ilustraci můžeme posloužit například o řešení sporů v GATT mezi léty 1991 až 1994. Z 36 návrhů na zahájení řízení vedlo jen 12 k rozhodnutí Panelu (vydání Panel reports), přičemž z 12 rozhodnutí Panelu byly jen 4 přijaty DSB. V osmdesátých letech bylo podáno 115 stížností (návrhů na zahájení řízení), z nichž pouze 47 vedlo k rozhodnutí Panelem. V sedmdesátých letech bylo předloženo 47 návrhů, z nich pouze 16 vedlo k rozeslání rozhodnutí Panelu.¹³ Jak uvádějí mnozí autoři, je důvěra v DSB největším úspěchem WTO. Vytvoření Appellate Body (Odvolacího orgánu) významně přispělo k dalšímu zdokonalení práva mezinárodního obchodu (myslíme tím International Trade Law, jako součást širšího pojmu International Economic Law). Množství sporů řešených v rámci systému urovnávání sporů WTO je mimořádné i z hlediska řešení sporů na mezinárodní úrovni obecně. Můžeme dokonce s jistotou říci, že jde o nejvytíženější mezinárodní mezivládní systém řešení sporů na univerzální úrovni vůbec. Je přitom i velmi pravděpodobné, že se v rámci WTO řeší i více sporů, než kolik se jich běžně řeší v rámci dvoustranných a mnohostranných dohod o ochraně investic, což jsou také spory, které můžeme zahrnout do širšího pojetí sporů vznikajících v mezinárodních ekonomických vztazích. Velkým přínosem oproti řešení sporů v rozhodčím řízení je i skutečnost, že s průběhem řízení můžeme seznámit. Transparentnost resp. její nedostatek je právě často vytýkáno arbitrážnímu rozhodování, a to i přesto, že se prosazuje tendence mnohem větší otevřenosti i v této oblasti. Na rozdíl od značné proliferace nejrůznějších rozhodčích řízení v investičních sporech, rozhodčích řízení, která jsou vedena podle různých procesních pravidel (UNCITRAL, ICSID, *ad hoc* řízení bez jasně stanovených procesních pravidel, ICC atd.) a u nichž je mnohdy jen velmi obtížné předvídat výsledek, jedná se v rámci WTO o řízení, které probíhá podle standardních procesních norem. Kromě jasných procesních pravidel je poměrně důležitou předností řízení v rámci systému WTO i snaha o zachování kontinuity v rozhodování a tím se

pochopitelně zvyšuje i předvídatelnost rozhodnutí. To pochopitelně vede k zvýšení důvěry v takovýto systém a podstatně to ovlivňuje i chování jednotlivých subjektů práva mezinárodního ekonomického práva v dané oblasti.

V každém případě můžeme konstatovat, že Panely a Appellate Body přispívají k rozvoji quasi-soudního rozhodování způsobem, který vyjasňuje mezinárodněprávní závazky smluvních stran WTO, způsobem, který pevněji zakotvuje a potvrzuje legitimitu WTO a získává uznání samotných smluvních stran. Je zcela nepochybné, že jedním z cílů DSB je zabezpečit bezpečnost a předvídatelnost mnohostranného obchodního systému.¹⁴

ODVOLACÍ MECHANISMUS V RÁMCI NAFTA

Jak jsme uvedli výše na několika místech, zakotvení a zřízení Appellate Body (Odvolacího orgánu) představuje v mezinárodním systému rozhodování sporů nový prvek. V mezinárodněprávní praxi existuje pouze několik obdobných příkladů mezinárodních tribunálů se zavedenou a fungující odvolací instancí.¹⁵ Jako příklad mohou sloužit NAFTA nebo ICSID, i když pouze do jisté míry. Odvolací mechanismus respektive možnost napadnout rozhodnutí v rámci NAFTA je upravena v kapitole 19 (Chapter 19) a připomíná, alespoň pokud jde o důvody a možnosti napadnout rozhodnutí, spíše možnost napadnout rozhodnutí arbitrážního tribunálu v mezinárodních obchodních sporech (international commercial disputes) v souladu s tzv. *lex arbitri* u národního soudu státu, na jehož území probíhalo rozhodčí řízení. Rozdíl je jen v tom, že možnost napadnout rozhodnutí z důvodů uvedených v Chapter 19, je zakotvena přímo v mezinárodní smlouvě. To však vyplývá z povahy samotných sporů a postavení účastníků řízení v nich. U sporů v mezinárodním obchodním styku je taková možnost zpravidla z obdobných důvodů zakotvena v národních (vnitrostátních) právních úpravách. V České republice je to § 31 zákona o rozhodčím řízení.¹⁶ V případě NAFTA rozhodu-

pro vypracování zprávy, bude dodatečná lhůta připočtena k patnáctiměsíční lhůtě; pokud se sporné strany nedohodnou, že existují výjimečné okolnosti, celková lhůta nepřekročí 18 měsíců.

¹² Pokud jde o přesné počty sporů řešených v rámci WTO, srov.

¹³ Srov. například HUDEC, R. E.: *Enforcing International Trade Law: The Evolution of the Modern GATT Legal System*, SALEM, N. H.: Butterworths, 1993. STEGER, D. P., HAINSWORTH, S. M.: *New Directions in International Trade Law: WTO Dispute Settlement*.

¹⁴ DSU – čl. 3

2. Systém řešení sporů WTO je zásadním elementem pro zajištění bezpečnosti a transparentnosti mnohostranného obchodního systému. Členové uznávají, že poslouží ochraně práv a závazků, vyplývajících pro Členy z uvedených dohod a vyjasnění existujících ustanovení těchto dohod v souladu se zvykovými pravidly výkladu mezinárodního práva veřejného. Doporučení a rozhodnutí DSB nemohou rozšířit nebo zmenšit práva a závazky předvídané uvedenými dohodami.

3. Rychlé řešení jakékoli situace, za níž se Člen domnívá, že výhoda, vyplývající pro něj přímo nebo nepřímo z uvedených dohod, je zmenšena opatřeními přijatými jiným členem, je podstatné pro fungování WTO a pro udržení spravedlivé rovnováhy mezi právy a povinnostmi členů.

¹⁵ Srov. například MCRAE, D. M.: *The Emerging Appellate Jurisdiction in International Trade Law*, in Cameron, J., Campbell, K.: *Dispute Settlement in the WTO*, Cameron May, London, 1998.

¹⁶ Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů.

je o odvolání „Extraordinary Challenge Committee“, který musí být ustaven pro každý jednotlivý případ. Důvody, pro něž se na odvolací instanci NAFTA mohou účastníci řízení před Panelem obracet jsou:

- a) člen Panelu, který rozhodoval o sporu vážným způsobem zanedbal nějakou svoji povinnost (gross misconduct), existuje u něj podezření z podjatosti nebo vážného střetu zájmů nebo podstatným způsobem porušil pravidla řízení;
- b) Panel se závažně odchytil od základních procesních pravidel;
- c) Panel zřetelně překročil svoji kompetenci, zmocnění a pravomoc (powers, authority and jurisdiction), za předpokladu, že jakýkoliv takovýto krok podstatně ovlivnil rozhodnutí Panelu a ohrozil tak bezúhonnost (integrity) binacionálního přezkumu Panelem.¹⁷

MOŽNOSTI PŘEZKUMU V INVESTIČNÍCH SPORECH PODLE PRAVIDEL ICSID

Pravomoci zakotvené v NAFTA je podobný proces zrušení rozhodčího nálezu podle pravidel ICSID. Jak uvádí ustanovení čl. 51 Úmluvy o řešení sporů z investic mezi státy a občany druhých států, může každá ze stran požádat o obnovu řízení. Podmínkou je, že zjistí takové skutečnosti, které mohly rozhodujícím způsobem ovlivnit rozhodčí náleží. Tyto skutečnosti nesměly být žadateli známy v době rozhodčího řízení a jejich neznalost nebyla způsobena žadatelovou nedbalostí. Objektivní lhůta pro uplatnění žádosti

o přezkoumání řízení je stanovena na tři roky, subjektivní lhůta je devadesátidenní.¹⁸ Kromě přezkoumání řízení v rámci obnovy řízení mohou strany požadovat zrušení rozhodčího nálezu také z dalších důvodů uvedených v čl. 52. Důvody, pro něž se mohou strany obracet na generálního tajemníka jsou následující:

- a) soud nebyl řádně vytvořen;
- b) soud zjevně překročil svoji pravomoc;
- c) na straně člena Soudu se vyskytla korupce;
- d) došlo k závažnému porušení základních procesních pravidel; nebo
- e) v rozhodčím nálezu nebyly uvedeny důvody, na kterých je založen.

Žádost musí být uplatněna ve 120 denní lhůtě ode dne vynesení rozhodčího nálezu, s výjimkou případů korupce, kde je stanovena objektivní tříletá promlčecí lhůta, která začíná běžet ode dne vynesení rozhodčího nálezu a subjektivní 120 denní lhůta ode dne zjištění korupce. Po přijetí žádosti ustaví předseda (předsedou Správní rady je předseda IBRD) ze seznamu rozhodců tříčlenný Výbor. Tento Výbor, který slouží jako odvolací orgán je složen z jiných rozhodců, než byli ti, kteří ve sporu již rozhodovali, každý z nich musí být jiné národnosti a žádný z nich nesmí být občanem státu strany sporu ani stejné národnosti jakou má druhá strana sporu. V odvolacím řízení ICSID se postupuje podle kasačního principu a Výbor může rozhodnutí pouze zrušit. V případě, že bude rozhodčí náleží zrušen, může o sporu rozhodnout nový rozhodčí tribunál jmenovaný v souladu s oddílem 2 kapitoly IV této smlouvy (čl. 37–40).¹⁹

¹⁷ NAFTA – Art. 1904.13

Where, within a reasonable time after the panel decision is issued, an involved Party alleges that:

- (a) (i) a member of the panel was guilty of gross misconduct, bias, or a serious conflict of interest, or otherwise materially violated the rules of conduct,
- (ii) the panel seriously departed from a fundamental rule of procedure, or
- (iii) the panel manifestly exceeded its powers, authority or jurisdiction set out in this Article, for example by failing to apply the appropriate standard of review, and
- (b) any of the actions set out in subparagraph (a) has materially affected the panel's decision and threatens the integrity of the binational panel review process, that Party may avail itself of the extraordinary challenge procedure set out in Annex 1904.13.

¹⁸ ICSID – Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 420/1992 Sb.

Článek 51

(1) Každá strana může požádat o přezkoumání rozhodčího nálezu písemnou žádostí, adresovanou generálnímu tajemníkovi na základě zjištění nějaké skutečnosti takové povahy, která rozhodujícím způsobem ovlivňuje rozhodčí náleží, za předpokladu, že v době vydání rozhodčího nálezu nebyla tato skutečnost Soudu ani žadateli známa a žadatelova neznalost této skutečnosti nebyla způsobena nedbalostí.

(2) Žádost bude uplatněna do 90 dnů po zjištění této skutečnosti a v každém případě do tří let ode dne, ke kterému byl rozhodčí náleží vydán.

(3) Žádost bude pokud možno předložena Soudu, který vydal rozhodčí náleží. Nebude-li to možné, bude vytvořen nový Soud podle oddílu 2 této kapitoly.

(4) Soud může, pokud má za to, že to okolnosti vyžadují, přerušit výkon rozhodčího nálezu až do svého rozhodnutí. Pokud žadatel požaduje přerušit výkon rozhodčího nálezu, bude výkon prozatímně přerušena, dokud Soud nerozhodne o této žádosti.

¹⁹ ICSID – Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 420/1992 Sb.

Článek 52

(1) Každá strana může požádat o zrušení rozhodčího nálezu písemnou žádostí adresovanou generálnímu tajemníkovi z jednoho nebo více následujících důvodů:

- a) Soud nebyl řádně vytvořen;
- b) Soud zjevně překročil svoji pravomoc;
- c) na straně člena Soudu se vyskytla korupce;

PŘEZKUM A ZRUŠENÍ ROZHODČÍCH NÁLEZŮ V ČESKÉM PRÁVU

Skutečnost, že mezinárodní a vnitrostátní rozhodčí řízení mají k sobě skutečně poměrně blízko, lze dokumentovat i na srovnání shora uvedených mezinárodních úprav s vnitrostátní úpravou českou. Jak jsme již uvedli, je otázka možnosti zrušení rozhodčího nálezu soudem a zastavení nařízeného výkonu rozhodnutí upravena v části čtvrté ZRŘ. Důvody, pro něž soud na návrh kterékoliv strany zruší rozhodčí nález jsou uvedeny v § 31 ZRŘ resp. v případě žádosti o obnovu řízení v ustanovení § 228 odst. 1 písm. a) a b) OSŘ²⁰. Důvody pro zrušení rozhodčího nálezu jsou podle ZRŘ následující:

- a) byl vydán ve věci, o níž nelze uzavřít platnou rozhodčí smlouvu,
- b) rozhodčí smlouva je z jiných důvodů neplatná, nebo byla zrušena, anebo se na dohodnutou věc nevztahuje,
- c) ve věci se zúčastnil rozhodce, který nebyl ani podle rozhodčí smlouvy, ani jinak povolán k rozhodování, nebo neměl způsobilost být rozhodcem,
- d) rozhodčí nález nebyl usnesen většinou rozhodců,
- e) straně nebyla poskytnuta možnost věc před rozhodčí projednat,
- f) rozhodčí nález odsuzuje stranu k plnění, které nebylo oprávněným žádáno, nebo k plnění podle tuzemského práva nemožnému či nedovolenému,
- g) se zjistí, že jsou dány důvody, pro které lze v občanském soudním řízení žádat o obnovu řízení (§ 228 odst. 1 písm. a) a b) občanského soudního řádu²¹).

Mezi důvody obnovy řízení a zmatečnosti podle českého práva nepochybně spadají i takové, které jsou *expressis verbis* uvedeny jako důvody zrušení ve shora

citovaných mezinárodních smlouvách, zejména v čl. 52 (1) c) ICSID a v čl. 1904.13 (a) (i) NAFTA²². Žalobou na obnovu řízení účastník může napadnout pravomocný rozsudek nebo pravomocné usnesení, kterým bylo rozhodnuto ve věci samé:

- a) jsou-li tu skutečnosti, rozhodnutí nebo důkazy, které bez své viny nemohl použít v původním řízení před soudem prvního stupně nebo za podmínek uvedených v ustanovení § 205a a 211a též před odvolacím soudem, pokud mohou přivodit pro něho příznivější rozhodnutí ve věci;
- b) lze-li provést důkazy, které nemohly být provedeny v původním řízení před soudem prvního stupně nebo za podmínek uvedených v ustanovení § 205a a 211a též před odvolacím soudem, pokud mohou přivodit pro něho příznivější rozhodnutí ve věci.

Návrh na zrušení rozhodčího nálezu soudem musí být podán v objektivní tříměsíční lhůtě od doručení rozhodčího nálezu té straně, která se zrušení rozhodčího nálezu domáhá, nestanoví-li tento zákon jinak. Podání takového návrhu nemá odkladný účinek na vykonatelnost rozhodčího nálezu. Na žádost povinného může však soud vykonatelnost rozhodčího nálezu odložit, jestliže by neprodleným výkonem rozhodčího nálezu hrozila závažná újma. Soud zamítne návrh na zrušení rozhodčího nálezu, který se opírá o důvody § 31 písm. b) nebo c), jestliže strana, která se domáhá zrušení rozhodčího nálezu, neuplatnila, ač mohla, takový důvod v rozhodčím řízení nejpozději, než začala jednat ve věci samé.

Návrh na zrušení rozhodčího nálezu však není jedinou možnou obranou strany, která s takovýmto nálezem nesouhlasí. souladu s ustanovením § 27 se strany mohou v rozhodčí smlouvě dohodnout na možnosti přezkoumání rozhodčího nálezu. Zákonem stanovená lhůta, za předpokladu, že se strany nedohodnou na jiné, je třicetidenní a počítá se ode dne doručení rozhodčího nálezu straně, která se domáhá přezkoumání. V zásadě poslední možností strany nespokojené s roz-

d) došlo k závažnému porušení základních procesních pravidel; nebo
e) v rozhodčím nálezu nebyly uvedeny důvody, na kterých je založen.

(2) Žádost bude uplatněna do 120 dnů ode dne, ke kterému byl vynesena rozhodčí nález vyjma případů, kdy je zrušení požadováno z důvodu korupce; taková žádost bude uplatněna do 120 dnů od zjištění korupce a v každém případě do tří let ode dne, ke kterému byl rozhodčí nález vydán.

(3) Po přijetí žádosti předseda bezodkladně určí ze seznamu rozhodců tříčlenný Výbor ad hoc. Žádný člen Výboru nebude z členů Soudu, který vynesl rozhodčí nález, nebude stejné národnosti jako kterýkoliv z těchto členů, nebude občanem státu, který je stranou ve sporu nebo státu, jehož občan je stranou ve sporu, nebyl jmenován do seznamu rozhodců žádný z těchto států a nejednal jako smírčí soudce ve stejném sporu. Výbor bude mít pravomoc zrušit rozhodčí nález nebo kteroukoliv jeho část z jakéhokoliv důvodu uvedeného v odstavci 1.

(4) Ustanovení článků 41 až 45, 48, 49, 53 a 54 a kapitoly VI a VII se budou obdobně používat i na řízení před Výborem.

(5) Výbor může, pokud má za to, že to okolnosti vyžadují, přerušit výkon rozhodčího nálezu až do svého rozhodnutí. Pokud žadatel požaduje přerušit výkon rozhodčího nálezu, bude výkon prozatímně přerušena, dokud Výbor o této žádosti nerozhodne.

(6) Bude-li rozhodčí nález zrušen, bude spor na žádost kterékoliv strany předložen novému Soudu vytvořenému podle oddílu 2 této kapitoly.

²⁰ Zákon č. 99/1993 Sb., občanský soudní řád (OSŘ).

²¹ Žaloba na obnovu řízení a pro zmatečnost.

²² Srov. např. OSŘ, § 229 odst. 1 písm. g).

hodícím nálezem je podle české právní úpravy možnost podat návrh na zastavení nařízení výkonu rozhodnutí soudem. Návrh lze podat zejména tehdy, jestliže

- a) rozhodčí nález je stížen některou vadou uvedenou v § 31 písm. a), d) nebo f),
- b) strana, která musí mít zákonného zástupce, nebyla v řízení takovým zástupcem zastoupena a její jednání nebylo ani dodatečně schváleno,
- c) ten, kdo vystupoval v rozhodčím řízení jménem strany nebo jejího zákonného zástupce, nebyl k tomu zmocněn a jeho jednání nebylo ani dodatečně schváleno.

ZÁVĚR

Podobnost české a mezinárodněprávní úpravy shora popsaných otázek nekončí u obdobných možností napadnout rozhodčí nález. Stejně jako ve vnitrostátní sféře se i na mezinárodní úrovni strana, která neuspěje, snaží zpochybnit a napadnout nález z nejrůznějších důvodů. Nejedná se přitom pouze o důvody skutečné, ale nezřídka i o důvody smyšlené. Proto se na nejrůznějších forech občas objevují diskuse o tom, zda nejsou důvody pro případnou žalobu na zrušení rozhodčích nálezů příliš široké. Možnost a snad i četnost zneužívání procesních práv by neměla vést k nějakým unáhleným rozhodnutím a změnám. Přinejmenším na mezinárodní úrovni, a to zejména s ohledem na rozhodování investičních sporů, by bylo jistě vhodné zabývat se možnostmi přezkoumání rozhodčích nálezů i z jiných důvodů, než jsou ty, které jsou uvedeny ve shora citovaných smlouvách. Odborná veřejnost se začíná těmito otázkami stále intenzivněji zabývat a objevují se různé návrhy, jak stávající systém zdokonalit. Poměrně často se v této souvislosti mluví o tom, že by se řešení investičních sporů dalo podřadit pod systém řešení sporů v rámci "Ujednání o pravidlech a řízení při řešení sporů" v rámci WTO (DSU). To by ovšem vyžadovalo několik dosti významných změn. Např. zavedení aktivní legitimace pro fyzické a právnické osoby smluvních stran ve sporech proti státům by představovalo malou revoluci. Náзор je to jistě zajímavý, procesní změny by však musely být doprovázeny i náležitým materiálním zabezpečením atd. O tom, že stávající systém v řešení investičních sporů není příliš dokonalý však není sporu. Je sice jasné, že strana, která prohraje spor, nebude spokojena nikdy. Když se k tomuto běžnému důvodu rozčarování přidají i dů-

vody další, tkvící v nedokonalosti systému a nemožnosti přezkoumat ani opravdu sporná rozhodnutí, blíží se pravděpodobně doba, kdybychom měli přemýšlet o zdokonalení systému nebo o jeho celkové revizi. Ne, že by změnu nepotřeboval mezinárodněprávní systém řešení sporů obecně, domníváme se však, že pro začátek by stačilo dopracovat alespoň systém řešení sporů v mezinárodním ekonomickém právu. To neznamená, že by tento systém měl být koncipován výlučně tak, aby favorizoval fyzické a právnické osoby na úkor států. Systém by měl být nejen otevřený, ale měl by být stejně spravedlivý pro každou ze stran sporu. Vždyť např. na nedokonalost stávajícího systému řešení investičních sporů si mohou oprávněně stěžovat jak fyzické nebo právnické osoby, tak i státy. Tento stav není nikterak nový a nezačíná ani nekončí případem ARAMCO a rokem 1963.²³ Nespokojenost nevyjadřují pouze jednotlivci nebo státy z určitých regionů, a tak se s ní můžeme setkat stejně tak v arabských zemích jako v Evropě nebo Americe. Z nejznámějších problematických rozhodnutí lze zmínit případ Loewen rozhodovaný v rámci NAFTA²⁴ a v České republice mediálně známý případ CME v. Česká republika²⁵. Případ Loewen se nakonec dostal před ICSID.²⁶

I přes problémy, které jsme jen zběžně nastínili v předchozím odstavci, je systém řešení sporů v rámci WTO pro řadu mezinárodních právníků velmi přitažlivý. Jedním z důvodů může být právě skutečnost, že se jedná o komplexní systém. Narozdíl od investičních sporů, v nichž je jednoznačně upřednostňována "rychlost" řízení, a to je patrně i příčinou některých problematických rozhodnutí, je v rámci DSU kladen větší důraz na kvalitu rozhodnutí. Dvojinstančnost v rozhodovacím procesu však není v žádném případě na úkor rychlosti rozhodnutí. Jak jsme uvedli výše, rychlost by DSU mohla závidět i mezinárodní obchodní arbitráž. To pochopitelně neznamená, že by v případě rozšíření možností použití DSU na nové subjekty a oblasti, nebylo možné systém ještě zrychlit. Na druhou stranu, je otázka, zda má dvojinstančnost šanci na to, aby se prosadila v mezinárodní obchodní arbitráži. Investiční spory však nejsou mezinárodními obchodními spory, předmět sporu se přece jen může značně lišit. Při investičních sporech se přece jen nepřezkoumává plnění soukromoprávních smluv, ale rozhoduje se v nich o vrchnostenských aktech svrchovaných států. Tato oblast je stále ještě považována za politicky citlivou a rozhodnutí může do určité míry ovlivnit zájmy státních občanů, kteří rozhodování svých států mohou jen velmi málo ovlivnit. Zvláště v případě chudších stá-

²³ Srov. např. EL-AHDAB, A. H.: Arbitration with the Arab Countries, Kluwer, 1990 nebo Aramco Arbitration (1963) ILR, s. 117.

²⁴ WEILER, T.: Dodging Bullets—First Look at the Final Award in The Loewen Group and Raymond Loewen v. U.S.A., 4 The Journal of World Investment, (2003), s. 659 an.; WEILER, T., PERKINS, N. L., SCHUCHAT, F. J., KAUFMAN, M. R., GOLDMAN, R. L., BURWELL, H. M.: Foreign Investment in The United States, International Lawyer, Summer 2001, International Legal Developments in Review: 2000 Business Regulation, s. 367.

²⁵ WERNER, J.: Making Investment Arbitration More Certain: A Modest Proposal, The Journal of World Investment, (2003), s. 786.

²⁶ The Loewen Group, Inc. v. U.S., ICSID Case No. ARB(AF)/98/3 (ICSID Arb. Trib. 2001).

tů mohou mít rozhodnutí významně negativní dopad na hospodářství celého státu a na tisíce jeho obyvatel.

Tato skutečnost by měla být brána v úvahu, a proto by jí bylo nutno přizpůsobit i řešení sporů.